

KÖNYV- ÉS FOLYÓÍRAT SZEMLE

BÁNREVY GYÖRGY: *Vörösmarty Salamon királya és történeti forrásai.* Budapest, 1929. 8-r. 71 l. Held János könyvnyomda.

Salamon király témája sokat foglalkoztatta Vörösmartyt: ezt „Salamon“ c. költeménye, egy költői levele és drámájának kétszeres átdolgozása bizonyítja. A dráma keletkezési ideje 1821—22; átdolgozva 1827-ben jelenik meg. Megírásánál Vörösmarty nem használta ki egy forrását, hanem fölhasznált valamennyit, az anyagot egységesítette, logikai sorrendbe kapcsolta. Főforrása Thuróczy krónikája, ennek nyomán halad a mese és a főszereplők jellemzése. Fessler egyes jelenetek művészebb, elvontabb kidolgozásában és a királyné alakjának rajzában mutatja hatását. Virág Benedek „Magyar századok“-jából, Heltai Gáspár krónikájából gondolati elemeken kívül elsősorban tárgyi vonatkozású névegyezések tűnnek fel. De Vörösmarty csak tárgyi adataiban rendelte magát alá a történelemnek; szemlélete negatív, csak önmagát látja és vetíti ki hősen keresztül.

Gampe József.

Dr. BARTS GYULA: *Zalai Kápolnai András és Piskolti Fabricius Mátyás élete és feljegyzései.* Sopron, 1929. 8-r. 20 l.

Melanchthon barátjának, Eber Pálnak (1511—1569.) híres *Calendarium Historicum*-ából egy 1573-as kiadású példányban a címben említett 16. sz.-beli két református pap mintegy 200 darab egykorú adatot jegyzett be, amelyek értékes részletekkel világítják meg a Báthoryak korát. A naptár a gyulafehérvári Batthyaneumban van, ott tanulmányozta át még a háború előtt a fenti tanulmány szerzője. A naptár egyidőben Toronyai Máté ref. püspöké is volt, akitől azonban nincsenek benne feljegyzések. A jegyzetek túlnyomó többsége latinnyelvű. A már említett két ismert tulajdonos és bejegyző után ismeretlen kezek 1618-ig terjedőleg mintegy 30 adatot írtak be a naptárba.

A 13. l.-nak Jó (Joó) János gyulafehérvári ref. papra vonatkozó adatához és a vele kapcsolatos 55. jegyzethez („Kár, hogy nem mondja meg Joó halálának az okát“), megjegyzem, hogy Joó tragikus haláláról és annak okáról értesülünk Carillo Alfonz egyik leveléből (dr. Veress Endre: *Carillo Alfonz levelezése és iratai.* Magyar Történelmi Emlékek I. 32. k., Budapest 1906. 40. l.). Dr. Veress Endre: *Fontes Rerum Transylvanicarum*, V. p. 278 l. (200 jegyzetere is) megfelelhetünk a 11. és 15. l. adata alapján: Bogáthy Menyhért felesége Kendi Zsófia volt, aki 1601. V. 2. halt meg 18 éves korában Küküllőváron.

Bitay Árpád.

Dr. BITAY ÁRPÁD: *Az erdélyi róm. kath. státus gyulafehérvári „Majláth“ főgimnáziumának megalakulása.* Vasárnap kny. Arad, 1930. 8-r. 50 l.

Ez év május 4-én ünnepelte a gyulafehérvári főgimnázium fennállásának negyedfélszázados jubileumát. Voltaképen jóval idősebb ennél a gyulafehérvári intézet. Minden bizonnyal a középkorba mélyen lenyulik az egykori káptalani iskola működése, amelyről tudjuk, hogy a mohácsi vészt követő években is virágzott. A reformáció terjedésével és elhatalmasodásával azonban 1550 táján megszűnt a régi káptalani iskola, melyet a XVI. század 70-es éveinek végén Báthory István lengyel király és Báthory Zsigmond erdélyi fejedelem jóvoltából Leleszi János jezsuita támasztott életre. Első növendéke a fejedelem fia volt, de mellette a tanórákon csakhamar megjelentek az or-

szág előkelőinek és az udvari méltóságoknak a gyermekei is. Azóta bizonyos megszakításokkal a mai napig működik ez az iskola, mint az erdélyi kulturális munka egyik tényezője. Szerző a fenti tanulmányában a megalakulás idejét s a vele összefüggő mozzanatok részleteit behatóan.

Gy.

Dr. P. BOROS FORTUNÁT: *Az első erdélyi törvénykönyv és a katolicizmus.* Az Erdélyi Katolikus Akadémia felolvasásai. Szerkeszti dr. György Lajos főtítkárs. I. osztály, 3. szám. Cluj-Kolozsvár. Minerva. 1930. 8-r. 42. l.

A kisebbségi helyzetbe került erdélyi katolikusok számára alig van érdekesebb kérdés, mint az, amely a fejedelmek korabeli Erdélyi vallási viszonyainak, illetve e viszonyokat szabályozó törvények rendelkezéseinek ismeretére vonatkozik. Ennek a rendkívüli fontosságú művelődéstörténeti kérdésnek egyes részleteit tárja elénk szerző a fenti értekezésében, mellyel néhány hónappal ezelőtt az Erdélyi Katolikus Akadémiában székelt foglalt.

Műve elején elmondja az „Approbatae Constitutiones“ néven ismert, II. Rákóczy György által 1653-ban kiadott első erdélyi törvénykönyv egybeállításának és megszüvegezésének pontos történetét. Rámutat a különböző időben hozott s most összegyűjtött törvények közötti ellenmondásokra és a katolicizmus elnyomását célzó sérelmes intézkedésekre. Ilyen volt pl., hogy a Kornis Boldizsár-féle összeesküvést megtorló, 1610-iki jezsuita gyűlésnek azt a határozatát, mely a jezsuiták 1594-iki kitiltását megújítja s a katolikusoktól a püspök-tartás jogát elveszi, az Approbatae is fenntartották. A továbbiakban részletesen beszámol a katolikusoknak arról a szívós küzdelméről, melyet hitükért és iskoláikért a protestáns szellemű államkormányzat ellen évek hosszú során át olyan bámulatos kitartással és nem lankadó reménységgel folytattak, ámbár a fejedelem és az országgyűlés épen az Approbatakra hivatkozva összes kéréseiket ismételtelen elutasította.

Külön fejezetben foglalkozik a püspök nélküli tengődésre kényszerített erdélyi kath. egyházmegye különös kormányzási módjával s ezzel kapcsolatban érdekes részleteket mutat be a Szalainai István, Sükösd János és Damokos Kázmér vikáriusok működéséről. A jezsuita Milley nyomán felsorolja azokat a súlyos erkölcsi károkat, melyek a kath. püspök hiányának természetsszerű következményei voltak, s melyeket a vikáriusoknak minden jóakarató fáradozása sem tudott megszüntetni. Végül ismerteti a székelyföldi katolikusok körében még a reformáció előtti időből fennmaradt sajátos egyház-közigazgatási alakulatokat és intézményeket. Ezeket az Approbataék érintetlenül hagyták, s ámbár a kánonjogban ma is teljesen ismeretlenek, mint a lelkeseket működésükben hathatósan segítő és támogató szervek, évszázadokon át maig fennmaradtak.

Szerző nagy szorgalommal, helyenkint valóban aprólékos gondnal hordta össze műve anyagát. Kár azonban, hogy az egyes részek nem annyira szervesen kapcsolódnak, mint inkább mozaik-szerűen illeszkednek egymáshoz.

Márton István.

CSÁSZÁR ELEMÉR: *A középkori magyar vers ritmusa.* Budapest, 1929. 8-r. 76 l. Pallas. Irodalomtörténeti Füzetek 35. sz.

Részben megerősítése, részben kiigazítása Horváth János „A középkori magyar vers ritmusa“ c. művének. Míg Horváth középkori verseink formakérdésében pozitív ritmikái tényül csak a latin eredetiek ritmusrendszerét fogadják el, Császár azt állapítja meg, hogy mai ritmusérzékünkre is támaszkodhatunk. Ennek alapján 3 csoportban tárgyalja középkori verseinket: 1. nemzeti idomot éreztetők; 2. latin minta nélküli ritmustalan emlékek és 3. latin versek magyar fordításai idegen idomban.

Különösen érdekes tanulmányának a középkori verseléssel foglalkozó része. Megállapítja, hogy az a modern nyelvek hatása alatt a metrikusról a hangsúlyos, ritmizáló verselésre tért át. Feltűnik egy harmadik versnem, a sequentia, amely az egyszerűen megkomponált és minden strófát külön dal-

lamra énekelhető örömekeket jelentette. A késő középkorban fejlődött ki még a bonyolult versszerkesztés is. Hosszasabban tárgyalja a Döbrentei kódex 7 versus Ambrosianusban írt himnuszát; Horváthtal ellentétben megállapítja, hogy ezeknek a versformája nem ritmikus, hanem metrikus jambus. Végül fölteszi a kérdést, vajon mi vezette versíróinkat verseik formájának kialakításában: magyar ritmusérzékük vagy a közélatin költészetben szokásos formák? E tekintetben versnek érezhető emlékeinket 3 csoportba osztja: 1. vannak versek, melyeket tisztán írójuk veleszületett ritmusérzéke alakította; 2. vannak versek, melyeknél az író a latin forma (trochaeus, sequentia) szem előtt tartásával a magyar versforma vezette; 3. végül maradnak a jambikus sorokban írt latin himnuszoknak az eredetihez simuló fordításai.

Gampe József.

Dr. FARAGÓ JÁNOS: *A jellem.* Arad, 1930. Vasárnap Nyomdai Műintézet. 8-r. 360 l.

„Mindenkinek van jelleme, de nem mindenki jellemes ember.“ A jellem u. i. nem velünk született tulajdonság, hanem bizonyos tényezők, okok eredője; test és lélek, akarat és értelem, érzelem, keresztényvilágrend, lelkiismeret, öntevékenység és isteni kegyelem együttműködéséből származó erkölcsi-ség, mindezeket keresztül határozott elvek szerint való élet, állandó törekvés az erkölcsi világrend eszménye, az Isten-ember, Krisztus felé. Szerző „Aquinói szt. Tamás tanítása, rendszere és alapelvei szerint“ írja le a jellem természetét, célját és megszerzésének módjait. Gyakorlati utasításain keresztül, melyeket haszonnal olvashat szülő, nevelő és ifjú egyaránt, bemutatja az emberi szervezet, az érzéki és szellemi élet bajait és szükségseit. Ez a könyv a modern élet zürzavaraiban értékes tanácsadó az élet- és jellemművészet megszerzéséhez.

Ópra Benedek.

FODOR ÁRPÁD. *Ady a modern individualizmus sodrában.* Budapest, 1928. 83 l. Pallas.

Ady Endre költészetét már oly sokféle szempontból tárgyalták, hogy újat mondani jóformán alig lehet ma róla. És mégis — ez Ady igazi nagyságának titka — az utókor költészetének és egyéniségének egyre több és eddig észre nem vett oldalát fedezi fel. Az Ady halálát követő években a róla megjelent munkák csak úgy ontották magukból a teljes szubjektív értékeléseket, amikből sem az Ady-kultusznak, sem az irodalomtörténetnek haszna nem volt. Az utóbbi 2—3 év Ady-irodalmában örvendetes változás észlelhető. Több kitűnő essay jelent meg Adyról, a művészi stílus és intuício eszközeivel hozva őt közelebb hozzánk. Ezekhez az essaykhez csatolozik egy-két kitűnő tanulmány s köztük szerzőnek munkája is, amely az irodalomtudomány, sőt a filozófia szemszögéből tárgyalja Ady költészetét. Ady, s általában a modern irodalom egyik legszembezőkőbb vonását: az individualizmust teszi kutatásai alappjává. Tanulmánya minden során meglátszik a szerző alapos filozófiai műveltsége. Rámutat a magyar irodalom Ady előtti arculatára, arra a szellemi örökségre, amiből Ady kinőtt és megteremtette a modern individualizmus jegyében költészetét. Rámutat Ady rokonságára Nitzschével. Végső megállapítása, hogy Ady világnézete nem egységes, mert „a szociális és individuális lelki elemeket nem olvasztja harmóniába“.

Fodor tanulmánya szempontjainak újszerűsége ellenére is elhibázott munka. Ady költészetének csak egy oldalát veszi észre; teljesen megelégedik egyéniségének komplex, sokoldalú voltáról. Csak egy új problémát vetett fel, amelyre a megoldást az fogja majd megtalálni, aki Ady költészetének legrejtettebb zúgaiba behatolva, azt a maga teljes egészében tudja megmagyarázni és elének vetíteni.

Dr. Jancsó Elemér.

ISOZ KÁLMÁN: *Petőfi műveinek zenei bibliográfiája*. Muzsika. Budapest, 1930. II. évf. 3. sz. 99—125. lap.

1923-ban, a centennárium ünneplése idején, merült föl a Petőfi-költeményekre írt zeneművek jegyzékbe foglalásának égető szüksége. Akkor látott hozzá Isov Kálmán a most közölt zenei bibliográfia összeállításához. A főkéletesen megbízható, terjedelmes, bár teljességre igényt nem tartó Petőfi-repertóriumból megtudjuk, hogy 203 Petőfi-költeményre 183 szerző 502 zeneművet írt, nem számítva ismeretlen szerzők 55 művét. Legtöbb szerzeménnyel szerepel a repertóriumban Bognár Ignác (37), Homonnay Lajos (25) és Hubay Jenő (24). A bibliográfia használhatósága szempontjából igen célszerű, hogy a költemények címe, illetőleg kezdősora alapján készített betűrendes mutató mellett a zeneszerzők névmutatóját is megtaláljuk.

Kekel Béla.

JUHÁSZ KÁLMÁN: *Dezső, csanádi püspök*. Turul, 1929, 3—4. sz.

Dezső a középkori csanádi püspökök kimagasló alakja. Emberöltőn át (1202—29) kormányozta Szent Gellért egyházát. Eletének utolsó szakában Magyarországon a legrangidósebb püspök. II. András erkölcsileg elsilányult korában gáncstalan maradt, jóllehet ő sem volt ment korának és társadalmának szenvedélyeitől. A királyi és a pápai udvar kedves embere. Kancellári, vaamint Váradon a király nevében bírói tisztséget viselt. Királyi püspök korában is környezetébe szólítja és oklevélbe foglaltatja, hogy az ő kérésére gyakorol kegyet. A római szentszék szintén kényes természetű megbízásokkal ruházta föl. Birta az egyházi testületek és a világi alattvalók bizalmát is: ismételtlen megválasztják az ország első egyházi méltóságára. Emlékét őrzi a magyar történelem nevezetes okmánya, az aranybulla, a világtörténelmi jelentőségű lateráni zsinaton résztvevők lajstromja és elmosódott püspöki pecsétje.

Sz.

Dr. KÁNTOR LAJOS: *Az Erdélyi Múzeum-Egyesület problémái*. Az elnökség megbízásából összeállította: —. Lugos, Husvéth és Hoffer kny, 1930. 8-r. 24 l. Erdélyi Tudományos Füzetek, 23. sz.

E füzet gondos összeállításban, kifogástalan hiteles adatokra támaszkodva, az Erdélyi Múzeum-Egyesületnek még a XVIII. századra visszanyúló előzményeit, az alapítás 1841-ik kezdetét, majd az 1852-ben megindult tulajdonképpeni megalapítását ismerteti. Cáfolhatatlan bizonyítékait kapjuk továbbá az E. M. E. kétségtelen magyar jellegének, melyet az utóbbi években román részről vitássá tettek. Egyik fejezete a magyar állammal volt szerződéses jogviszonyának adatait közli, egy másik az 1919 utáni megoldatlan helyzet eredménytelen küzdelmeinek sorozatát mutatja be. A befejezés az Erdélyi Múzeum-Egyesület eddigi tudományos és kulturális munkásságának eredményeire utal.

Mint az előszó is kiemeli, ennek a füzetnek az a tulajdonképpeni célja, hogy a közvéleményt az Egyesület súlyos problémáiról felvilágosítsa. Az 1919-ben karhatalommal birtokba vett Egyesület tárainak jogi rendezésére a vezetőség mindent megtett, de 11 év óta egy lépéssel sem haladt előre a kérdés, sőt mintha mellékvágányokra esúszott volna, ahol vita tárgyává tétetett az Egyesület magyar jellege és a táraik illető tulajdonjoga. A román közvélemény így helytelenül van tájékozódva a kérdéstről s természetes, hogy ilyen atmoszférában egyik kormány sem vállalkozott a megoldással járó felelősség viselésére. Az E. M. E. éppen a kormány munkáját akarja megkönnyíteni a közvélemény tárgyilagos és igazságos fölvilágosításával. A magyarság hisz és bízik abban, hogy e megoldatlanság, amely egyik legnagyobb kulturális sérelme, megszűnik, s az erdélyi magyar művelődés e fontos szerve elől az okos belátás a gátakat elmozdítja.

Gy.

KARL JÁNOS: *Idegen tájakon*. Arad, 1930. 8-r. 349 l. Vasárnap kiadása.

Részletek egy készülő „Európa élete“ c. tanulmányból. Jellemzőjük a hűség. Szerzőjük annak, amit látott, nem pillanatnyi hatását rögzíti le, hanem állandó képét rajzolja meg. A vidékből, városból, mozgásokból, ruhákból a népleket is igyekeznek meghatározni. Mindenütt kiemeli és valósággal éneklí a természetet átalakító emberi munka nagyságát. Szerencsésen egyesíti a geografust és a műélvezőt, tanít és szórakoztat. Az izlésesen kiállított könyvet a szerzőtől fölvelt szép fényképfelvételek díszítik.

Gampe József.

KOKAS ENDRE O. S. B.: *Az 1880-as évek irodalmi élete*. Pannonhalma, 1930. 8-r. 162 lap.

Szerző a politikai élet általános képének és a korszellem uralkodó vonásainak megrajzolása után önálló fejezetben foglalkozik az irodalmi élet szerveivel és csoportjaival. Bemutatja a nemzeti klasszicizmusnak az Akadémiában és a Kisfaludy-Társaságon belül tömörülő híveit és az új nemzedéknek Petőfi-Társaságot alapító képviselőit. Sorra veszi a kávéházak márványasztalai körül alakuló írói „kompániákat“ (Kávéforrás-köre, Kagáltársaság, Vajda-kör, Komócsy-asztal és a Mikszáth alapította „cigánytanya“). Ismerteti az évtized kritikai és szépirodalmi irányú folyóiratait, politikai napilapjait, sőt kiterjed figyelme a kiadóvállalatokra is. Majd hozzálát az évtized szépprózai elbeszélő irodalmának bemutatásához. Nyomon követi a regényirodalom kialakulását, a „rajzforma“ kifejlődését és divatozását, elkülöníti a romantikus és réalista írói csoportokat, elemzi az angol, orosz és francia hatásokat és rámutat a naturalizmus kezdeteire. Az évtized drámairodalmát föltáró fejezet javarészt a Nemzeti Színház és a Népszínház működését öleli föl. Míg a Népszínház deszkáin operettek és népszínművek aratnak sikert és virágznak el, addig a Nemzeti Színház műsorán új romantikus mesejátékok, történeti drámák és társadalmi színművek szerepelnek. E műfajok fejlődését a Teleki-, Karácsonyi- és Koczán-pályatételek mozdítják elő. A 80-as évek lírai és epikai költészetét tárgyaló fejezetben szerző a Petőfi-Arany-irány körébe tartozó lírikusoktól a kozmopolita és pesszimista költőig, a Petőfi—Arany—Tompá hatását mutató epikusoktól a szociális és erotikus témáktól ihletett modernekig vezet el. Természetesen szerző munkájának magasabba tartárát sértetlenül meg nem őrizheti: sűrűn bekapcsolódik a 80-as éveket megelőző évtizedek irodalmi életébe és rámutat a következő évtizedekben kibontakozó irodalmi törekvésekre is.

Kekel Béla.

KOVÁTS JÓZSEF: *Török Gyula élete*. Doktori értekezés. Cluj-Kolozsvár, Ardealul Rt. kny. 1930. 8-r. 59 lap. (Specimina dissertationum fac. phil. regiae. Hung. Univers. Elisabethinae Quinqueecclesiensis 18.)

Kováts József disszertációja tárgyát a modern magyar irodalomból vette. Sikeresen összegyűjtötte és feldolgozta Török Gyulának, ennek a magyar olvasóközönség előtt kevéssé ismert, tragikus végű írónak életét és műveit. Szerző a modern magyar irodalom lelkes híve és ez a szeretet meglátszik minden során. Egyetlen hibája, hogy talán kissé túlozza Török jelentőségét. De ez a kezdő kritikus tárgya iránti szeretetével magyarázható. Kováts stílus művészi hatásokra pályázik, kerüli a száraz, adatszerű feldolgozást, inkább átéreztetni, mintsem megértetni törekszik Török jelentőségét. Egy olyan emberi és költői lélek rajzát adja, aki torzó voltában is nagyra volt hivatva és aki után százszorosán visszhangzik a magyar irodalom és magyar történet legszomorúbban ismételt kérdése: mi lett volna? Tolnai Vilmos és a pécsi tudományegyetem érdeme, hogy teret engedett a régi magyar irodalmat tárgyaló disszertációk mellett modern témák feldolgozásának is.

Dr. Jancsó Elemér.

KRISTÓF GYÖRGY: *Bethlen Gábor és a magyar irodalom*. Budapest, Az Ifjú Erdély kiadása, 1930. Franklin Társulat kny. 8-r. 61 l.

Szerzőnek a folyóiratunk előbbi számában (1930. 1—3. sz. 103 l.) ismertett tanulmányát, mely a Budapesti Szemle jelen évfolyamában jelent meg (627—628. sz.), a kolozsvári Ifjú Erdély c. ifjúsági lap önálló füzetben is kiadta.

x.

KRISTÓF GYÖRGY: *Károlyi vagy Károli? Hogyan kell írni az első teljes magyar bibliafordító nevét?* Protestáns Szemle, XXXIX. évf. 4. sz.

Napjainkban mindkét írásmód használatos. A forgalomban lévő bibliák címlapján *Károli* áll, míg irodalomtörténetekben és különböző emlékkönyvekben a bibliafordító neve a *Károli* és *Károlyi* alak közt ingadozik. Melyik írásmód helyes? Maga a bibliafordító a saját nevét *Caroli*-nak és *Caroly*-nak írta. (Vizsolyi biblia első kiadása, Thaly K. közölt levél stb.). Csak később kezdtek használni a *Károli* formát, a magyar *K*-val helyettesítve a latin *C*-t. A *Károlyi* formának azonban sem eredetiség, sem helyesírás szempontjából nincs létjogosultsága. Az irodalmi nyelv az első bibliafordító nevét, — legyen az a mai kiejtésnek megfelelően *Károlyi*-nak, vagy régiesen *Cároli*, *Caroly*, *Károli*-nak írva, — mindig *Károlyi*-nak, azaz *Károji*-nak ejti. Adatok bizonyítják, hogy már a XVII. században is *Károlyi*-nak írták, tehát ejtették is. A fordítótól használt *Cároli* alak is azonos volt a mai kiejtéssel. A XVI. században még nincs kialakult helyesírásunk; a *C* a mai magyar *K*-nak volt a jele, a *li* jegy pedig az *ly* hangot jelentette. A *Károlyi* alak helyessége mellett bizonyít az is, hogy e név nem a latin *Carolus*-ból származik, hanem a „Karvaly“, régiesen „Karuuj“ szóból, mely a *ly* hangot mindmáig megőrizte. Szerző kutatásai szerint tehát egyedül helyes a *Károlyi* alak.

Ópra Benedek.

NAGY JÓZSEF: *A tudománypolitika útjai*. Debreczeni Szemle, 1930. 114—123. lap.

A tudomány eredményét nem bízhatjuk a véletlenre, mert haladás csak ott van, ahol állandó és eleven az érdeklődés a tudomány iránt még akkor is, ha ennek nincsenek messzelátó jelei. A tehetség önmagában nem elég tudományos felfedezésekre; ismernünk kell izzig-vérig azt a tudományt, amelyben dolgozni akarunk; a tudomány azonban nehezen áttekinthető egységes egészet alkot, ezért szervezni kell a tudományos munkát. A tudós lelkében legyen meg a kellő egyensúly az általános és a szaktudományi műveltség között. A tudománypolitika főadata a tehetségek elosztása. A jövő tudomány harcseit nem lehet akták alapján elbírálni, ezért Magyarországon a tudományos szakemberek kiválogatását a szakemberekből álló Országos Ösztöndíjtanács végzi. Rendkívül kényes kérdés a tanító és kutató tudósok szétválogatása. A külföldi Collegium Hungaricum-ok révén szorosabbá válnak a külföldi tudományossággal való magyar kapcsolatok.

Blédy Géza.

S. NAGY LÁSZLÓ: *Harc a végeken*. Az erdélyi irodalmi küzdelmek hőskorából. Erdélyi Szemle kiadása. Lengyel Sándor kny. Cluj-Kolozsvár, 1930. 8-r. 61 l.

Szerző tevékeny részt vett Erdély irodalmi életében, épen a kezdet legnehezebb viszonyai között szinte egymagában képviselte a később szépen megterebélyesedett erdélyi irodalmi törekvéseket. Az utóbb *Pásztor-tűz-zé* alakult (1921), majd újra megindult *Erdélyi Szemlé*-je 1919—20-ban az egyedüli vidéki magyar szépirodalmi folyóirat volt, amelyet a későbbi irodalomtörténetíró sem hagyhat figyelmen kívül, mert ennek lapjain

tünedeztek föl a mai legismertebb erdélyi nevek. E folyóiraton keresztül a szerző összeköttetésben állott az irodalom akkori munkásaival és szerepet vitt a szellemi mozgalmakban, — joggal foglalkozhatik tehát kis könyvében ennek az időszaknak tényezőivel és szerepvivőivel. Valóban sok érdekes dolgot tudunk meg tőle irodalmi életünk kibontakozásának kezdetéről. Novella-stílusban adott közleményei kellemes olvasmányok. Így is hasznát veheti ez időszak történetírója, mert a szükséges adatok máshol pontos összeállításban rendelkezésre állanak.

Gy.

NYIREÓ ISTVÁN: *A könyvtártudomány mai törekvései.* Debreceni Szemle, 1930. 129—135. l.

A könyvtártudomány lassú fejlődésének oka a sokáig bizonytalan célkitűzés és a kellő fontosság fölismérésének hiánya. 1929 júniusában gyűlt egybe Rómában az első világgkongresszus, amely vizsgálat alá vette a könyvtártudomány egész területét: a könyvtörténet, könyvtárpolitika, könyvtár-tan, könyvészet, tudományrendszertan kérdéseit. A főbb célkitűzések a következők: egységes bibliográfiai rövidítések, nemzetközi bibliográfiával foglalkozó intézmények és az összes könyvtáregyesületek címtára, könyvtárosi személyeserek, egységes kölesönforgalom, könyvtári vámentesség, áttekinthető könyvészeti statisztika, könyvtárosképzés.

Nem szabad elhanyagolni a könyvtártudományt, mert ennek a föladata, hogy áttekinthetővé tegye a könyvek millióiba lefektetett emberi tudást.

Blédy Géza.

POGÁNY ALBERT: *Kazinczy nyelvújítása levelezése alapján.* Fejezetek egy nagyobb tanulmányból. Pécs, 1928. 8-r. 47 l. Dunántúl egyetemi nyomdája.

Pogány Albert disszertációja egy már több ízben feldolgozott témával: Kazinczy nyelvújításával foglalkozik. Nagy érdem, hogy e látszólag már sokszorosan átkutatott területen is újat tud mondani. Tanulmányának gondolatmenete a következő: Kazinczy munkásságának legfőbb kérdése, mintegy középponti problémája, az irodalmi ízlés. A magyar irodalom atyja „nem mulasztott el egyetlen alkalmat sem, hogy leveleiben, tanulmányaiban, kritikáiban ne sürgesse az egységes irodalmi ízlés kiképzését. Irodalmunkban ő az első író, aki tudatosan állást foglal ebben a kérdésben s aki a maga meggyőződését széleskörű propagandával akarja szinte ráerőszakolni kortársaira.“ Szerző ügyesen dolgozta fel Kazinczy ízlésének gyökereit és rámutat arra, hogy ő volt az, aki „belátva irodalmunk fejletlen voltát, a nyugati műveltség, a nyugati irodalmak felé fordul, hogy új színeket, új hangokat, új mondanivalókat hozzon a magyar irodalomba“. Kortársaira gyakorolt hatását két szempontból tárgyalja: az alaki és a tartalmi hatás szempontjából. Elsőhöz tartoznak Kazinczy elvei a fordításról és a nyelvújítással szemben való állásfoglalása. A tartalmi hatások tárgyalásánál főszempont Kazinczy állásfoglalása az idegen, de főképp a német és francia irodalmakkal szemben.

Dr. Jancsó Elemér.

REZEK ROMÁN: *Maupassant írásművészete.* Budapesti Szemle 1930. 627. szám.

Maupassant az emberszeretet, az embernemesség, különösen a nők szenvedéseinek, megaláztatásainak és az életvágnak érzéki panaszosa. Tárgyköre a legszélesebb, maga az élet. Témái újszerűek, illuziót keltők, megírásuk mozgalmak, színes. Minden érzés — a vígságtól az örült fájdalomig — előfordul nála. Jó adag érzelmesség és keménység is van benne. A sikamlósságnak nevezett tulajdonsága azonban érzékiség. Maupassant-t nem lehet egy iskolába sem beskatulyázni, ő a „világot akarta megírni“.

Gampe József.

SOLYMOSSY SÁNDOR: *Magyar ősvallási elemek népmeséinkben* (A kacsalábon forgó várkastély). Budapest, 1929. 8-r. 21 l. Kir. Magyar Egyet. Ny. Különlenyomat az Ethnographia-Népelet 1929. évi 3—4. számából.

Népmeséinkben feltűnően sűrűn találkozunk azzal a motívummal, hogy a boszorkánytól vagy sárkánytól lakott várkastély kacsalábon forog. Első tekintetre pusztán fantasztikumnak tetszik ez az elgondolásában is bizarr kép. Szerző e mintául szolgáló módszeres tanulmányában kimutatja, hogy ez a vonás, mely a maga tisztaságában csak minálunk és az uralaltáji mítoszterületen ismeretes, misztikus eredetű s a sámánok hitében és szokásaiban ma is föltalálható. Meseelemünk olyan hagyománybeli örökségünk, melyet már a honfoglalás előtt ismertünk és keletről kellett magunkkal hoznunk. Folklore-kincsünk ez érdekes ereklyéje tehát nem pusztán ötletszeszély, hanem mély gyökérből ered.

Gy.

SPENEDER ANDOR: *Werner Gyula*. (1862—1926.) Budapest, 1930. 8-r. 23 l. Pallas. Irodalomtörténeti Füzetek 36. sz.

Werner Gyula a kilencvenes évek termékeny regényírója. Írásaiban híven tükröződik a századforduló eszmevilága, különösen politikai tekintetben. Első regénye, az *Anteusz*, 1893-ban jelent meg, majd következnek az *Andrásfalvy de Andrásfalva*, *Nyárutó*, *Megvirrad még valaha*, *Kendi Imre házassága*, *Hűnök harca*, *Besztercei diákok*, *Forgách Simon*. Utolsó regényét, *A pipacsszínű dolmány-t*, 1926-ban fejezte be.

Werner elsősorban politikus s csak üres óráiban foglalkozik az irodalommal. Nemzetünk utolsó két századának majdnem minden jelentősebb mozzanatát feldolgozta. Regényeinek felépítése és jellemalakítása az invenció hiányát mutatja. Ha nem is írt irányregényeket, minden regényhőse lelkében tragikus módon ütközik össze a dinasztikus hűség és a hazaszeretet. A főhős, politikus vagy katona, Bécs érdekeit nem tudja összeegyeztetni a magyarság érdekeivel, félreáll, hazamegy az ősi birtokra. Magyarország és Ausztria évszázados ellentéte alapmotívuma Werner regényeinek. Technikai kivétel szempontjából romantikus (Jókai Mór). Eszmevilága korszerű: a kilencvenes évek politikai mozgalmainak visszhangja. „Nem új irány kiindulópontja s nem egy réginek a betetőzése, hanem híd a kettő közt.”

Ópra Benedek.

SZIKLAY JÁNOS: *Emlékezés a költő Kemenes Ferencről*. Katholikus Szemle 1930. 2. f. 127—134 l.

Emlékezés az 1905-ben elhunyt Kemenes Ferenc veszprémi nagyprépostra születésének századik évfordulója alkalmából s összefoglalása azoknak az eszményi alapelemeknek, amelyek költészetéből maradandó értékekül domborodnak ki. Ezek: a fiúi szeretet, a vele rokonságban álló hazaszeretet s az egész emberiség sorsát megszabó jog- és igazságérzet. Fenkölt tiszteletet érdemel az a lelki nagyság, amely Kemenes költészetében tündöklő lángképen tárul elénk.

Gy.

Dr. TECHERT MARGIT: *Mi az újplatonizmus?* Athenaeum 1929. 5—6. sz.

Az újplatonizmus a Plotinossal kezdődő és most feltámadt filozófiai irány megjelölése. Három dolog jellemzi. 1. Racionalista alapokon törekszik az univerzumot egységbe foglalni. 2. Metafizikai principiumul csak a lelket fogadja el. Rendszere tehát spiritualista monizmus. Az anyag fogalmát még sem tudta Plotinos a szellem világába olvasztani. Rendszeréből tehát dualizmus lesz, az anyag tagadása nem következetes. 3. A legfőbb értéket nem a gondolat, hanem a szemlélet útján ragadja meg. Ez a szemlélet esztétikai vagy misztikus élményben jelentkezik. A szemlélődés nem értelmi

funkeió, hanem az egyén minden energiájának egy célra való összpontosítása. Tárnya a teljes valóság. Az esztétikai és a misztikus szemlélet csak az intenzitásban különbözik. Az esztétikai szemléletben a dolog tudata van túlsúlyban és mindig exteriorizáció követi; a misztikusban a szemlélő és a dolog tudata eggyéolvadnak és a szemléletet, amely önmagában marad, nem követi exteriorizáció.

Gampe József.

TEMESVÁRY JÁNOS: *Az erdélyi püspökök címerei.* A szerző kiadása. Kilenc címerrajzzal. Budapest, 1930. N. 8-r. 24 l.

Értékes heraldikai tanulmány, amely Erdély 45 katolikus főpásztorai címereinek leírását adja s közülük az ismeretlen, vagy csak alig és tévesen ismert címereket rajzban is bemutatja. A 13. lappal, Statileo püspök (1528—1542) címérének rajzával és leírásával szemben megjegyzem, hogy két keresztbe tett kard (hegyével felfelé) látható a püspök — sajnos kettébe tört — sírkövén is, nem pedig a Temesváry rajzában jelzett két kürt. A sírkövet a gyulafehérvári székesegyházból a restaurálási munkálatok során kihordott kövek közt f. évi május 29-én találtam meg. Felirata az eddig ismert 1542. ápr. 8-cal szemben ápr. 12-re teszi a püspök halála napját.

Temesváry tanulmánya csaknem 600 év püspökeinek a címereit ismereti, kezdve Széchy András († 1356) s végezve Majláth püspökön.

Bitay Arpád.